

KAPITOLY Z DEJÍN IDEÍ V MODERNIZÁCI SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI

BAKOŠ, V.: *Question of the Nation in Slovak Thought*. Bratislava, Veda 1999, 192 s.

Vývin dejín filozofie na Slovensku zaznamenal v ostatných desiatich rokoch rozvoj nielen v kvantitatívnom vyjadrení, t.j. v počte publikovaných statí a monografií, ale aj v mnohorakosti - do tej doby často zapovedaných - tém i osobností filozofického myslenia. Otváranie "nových" problémov prispieva k dotváraniu, ba v mnohých prípadoch i k radikálnemu pretváraniu obrazu duchovnej klímy na Slovensku v jednotlivých obdobiach. Znovuotváranie zdanlivo uzavretých problémov rozhodne nie je zbytočná či márna práca. Každá ďalšia generácia hľadá na myšlienkovú tvorbu svojich predchodcov vlastnými očami, očistenými od ich predsudkov, nosných ideí ich bytia, zároveň však zaťaženými vlastnými predsudkami, záujmami či ideami doby, ktorú sama prežíva. A keďže myšlienkový proces má výsostne osobnú povahu a okrem vonkajších psychosociálnych vplyvov v tomto procese významnou mierou spolupôsobia osobnostné faktory, vlastné autority, predsudky a záujmy, výsledkom je (prirudzene, pokiaľ autor úplne nepodľahne vonkajšiemu tlaku) špecifická, nezameniteľná interpretácia poznaného. Lenže práve o tom je história. Britský filozof a historik R. G. Collingwood pokladal "prepísovanie histórie" nielen za právo, ale priam za povinnosť nastupujúcich generácií historikov (i filozofie).

Monografia Vladimíra Bakoša *Question of the Nation in Slovak Thought (Otázka národa v slovenskom myslení)* je jeho osobným príspevkom k "prepísaniu" dejín filozofického myslenia prvej polovice 20. storočia na Slovensku. Je istým sumárom jeho doterajších výskumov v tejto oblasti, z ktorých rezultovali desiatky štúdií a dve monografie *Filozofické myslenie na Slovensku v medzivojnovom období* (Bratislava 1988) a *Kapitoly z dejín slovenského myslenia* (Bratislava 1995).

Autor sa zamerával na analýzu intelektuálneho a socio-kultúrneho vývinu na Slovensku so zvláštnym akcentom na národnoemancipačný a modernizačný proces slovenskej spoločnosti. Podarilo sa mu poukázať na existenciu diferencovaného myšlienkového prúdenia tej doby, v ktorom sa dajú jasne rozlíšiť rôzne názorové smery prameniace v odlišných kultúrnych orientáciách, vyhrocovaných aktuálnych ideologických sporoch, ba aj vyslovene osobnostných danostiach ich protagonistov. Ukázal, že korene aktuálneho pohybu ideí ovplyvňujúcich spoločenské, politické i kultúrne dianie v slovenskej spoločnosti sú zapustené hlboko v minulosti. Základnými témami analýzy sú rôzne koncepty národa, formy nacionalizmu, otázka hľadania a budovania národnej identity, to všetko rámcované konfrontáciou dvoch základných línií v socio-kultúrnom obraze Slovenska prvej polovice 20. storočia, línie konzervatívneho tradicionalizmu a línie pokrokovosti.

V úvodnej kapitole nazvanej *Na prahu modernity* sa autor zaoberá diferenčným procesom v oblasti ideí, ktorý započal na prahu 20. storočia. Skúma konfrontačné rozpory a polemiky medzi nositeľmi tradičného národnárskeho konzervativizmu martinскеj skupiny (reprezentovanej S. H. Vajanským) a "pokrokárskym" hnutím sformovaným okolo časopisov Hlas a Prúdy, ovplyvneným Masarykovým ideologickým programom. Poukazuje na zásadne odlišnú základnú ideovú orientáciu oboch smerov: národnársky tradicionalizmus vychádzal z tradícií národných buditeľov, bol rozpomienkou na panslavizmus, skôr rusofilský, poznačený romantickou mesianistickou víziou a obavou pred akýmikoľvek cudzími vplyvmi. "Pokrokárski" hlasisti a prúdisti sa stavali kriticky k východiskám národnárov, odmietli ich romantický mesianizmus, fatalizmus a idealizmus. Základnou charakteristikou "pokrokárov" bol realizmus, liberalizácia, demokratizácia ako pozitívny program modernizácie slovenskej spoločnosti.

Nasledujúcu kapitolu *T. G. Masaryk a slovenská otázka* venoval V. Bakoš Masarykovi a jeho chápaniu či skôr nepochopeniu problému slovenskej národnej identity, ďalej jeho predstave riešenia tzv. slovenskej otázky ako inkorporácie Slovákov do rámca českého národno-politického programu (s ideou jednotného československého národa), založeného na apriórnom, intelektuálnom koncepte humanity ako kontinuitnej línie českých národných dejín.

V ďalšej kapitole *Podoby idey čechoslovakizmu* sa zaoberá rôznymi formami idey čechoslovakizmu, prezentovanými tak jej českými obhajcami (A. Pražák, E. Beneš), ako aj jej slovenskými zástancami a propagátormi (M. Hodža, A. Štefánek, S. Štúr). Zdôrazňuje, že sa v podstate (neúspešne) pokúšali o syntézu jazykovo-kultúrneho a štátno-politického konceptu národa. Pri rozbere problému čechoslovakizmu, v slovenskom prostredí dodnes citlivého, V. Bakoš nepodlieha už tradične jednostrannému negativistickému postojovi tak voči samotnej ideji, ako aj voči jej nositeľom, ale predkladá jeho serióznu objektívnu analýzu, podloženú historickými faktami i teoretickými argumentami. Zásadná je tu myšlienka, že hoci sa idea čechoslovakizmu ukázala ako historicky invalidná, slovenskí zástancovia ju obhajovali v záujme slovenského národa s vidinou jeho zachovania a možností budúceho rozvoja, pričom vychádzali z masarykovskej idey malého národa, ktorého budúcnosť je vo väčšom národno-politickom celku.

V kapitole *O nacionalizme ako ideológii* sleduje autor ideologickú líniu kresťanského nacionalizmu, ktorá v období 2. svetovej vojny slúžila ako štátna ideológia Slovenského štátu. V jej základe stálo Tisovo tradicionalistické chápanie národa, ktoré teoreticky spracoval štátny ideológ Š. Polakovič do tzv. špecificky slovenského kresťanského nacionalizmu. Práve táto koncepcia sa dostala do sporu s významnou časťou slovenskej inteligencie, ktorá (v tom období z ochranných dôvodov) hľadala možnosti zosúladenia štátnej ideológie s vyšším princípom humanizmu, čo však bolo, ako zdôrazňuje autor, otvoreným vystúpením proti totalitarizmu.

V záverečnej kapitole *Koncepcie národa a socio-kultúrna orientácia* autor vychádza z typologického rozlíšenia dvoch konceptov národa: ako etnicko-kultúrneho (jazykového) spoločenstva a ako štátno-politického (teritoriálneho) celku, ktoré sa objavili ako dva odlišné typy nacionalizmu v slovenskom, resp. českom či československom socio-kultúrnom prostredí. Takto sa autor, teraz už na teoretickej úrovni, okľukou znovu

vracia na samý počiatok svojej knihy. Uvedením teoretických argumentov popri historických faktoch podporil svoju koncepciu ideí v modernizácii slovenskej spoločnosti.

Publikácia vyšla v anglickom jazyku. Keďže sa u nás v súčasnosti zosilňuje úsilie prebudiť záujem o myšlienkovú tvorbu na Slovensku (tak v aktuálnom, ako aj v historickom rámcovaní), vydanie tejto práce vo svetovom jazyku zrejme má, prirodzene, pokiaľ sa jej dostane potrebnej propagácie, reálnu možnosť preniknúť k zahraničnému (odbornému) čitateľovi a napomôcť tak spoznávaniu a možno aj pochopeniu myšlienkového diania v krajine, ktorá je zatiaľ pre mnohých možno len zeme-pisným pojmom.

Jana Balážová

PhDr. Jana Balážová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

MORÁLKA AKO ČOSI "NAVYŠE"?

DAGMAR SMREKOVÁ, ZUZANA PALOVIČOVÁ: Podnikateľská a environmentálna etika. Bratislava, IRIS 1999, 144 s.

Otázka z nadpisu, ktorú si autorky *Podnikateľskej a environmentálnej etiky* okrem iných otázok kladú, je viac ako na mieste v súvislosti s rôznymi "kauzami" a mnohými ďalšími nie práve pozitívnymi javmi v hospodárskom živote našej spoločnosti. Hoci stúpenci radikálneho ekonomického liberalizmu považujú morálku v ekonomike za čosi "navyšé",¹ aj ich koncepcia trhového hospodárstva, "neviditeľnej ruky" trhu, stojí na zamlčanom predpoklade platnosti všeobecných morálnych regulatívov. Ak by totiž, ako na to poukazujú autorky, na trhu prevažovala prax nedodržiavania dohôd a neplnenia zmlúv, trh by sa zrútil, pretože by sa nikto na nikoho nemohol spoľahnúť. Ak by napríklad v obchodoch samoobslužného typu prevažovali spotrebiteľia-zlodeji nad pozitívnymi kupujúcimi, tento typ predaja by prakticky zlikvidovali. Ak by prevažná časť občanov považovala výber daní za nelegitímnu činnosť vlády a prestala by dane odvádzať, nemohli by sa financovať nevyhnutné verejné statky a služby a pod.

"Samozrejmy" predpoklad istého sociálneho (morálneho) prostredia, systému mravných hodnôt a noriem, ktorý v podstate "zadarmo" umožňuje trhu a hospodárstvu vôbec fungovať, je istým spôsobom analogický "samozrejmemu" predpokladu prírodného prostredia ako rozsiahleho systému či skladu surovín, energií a zdrojov, ktoré sa nekazia a nevyčerpávajú, aj ako magického transformačného systému, ktorý

---

¹ Morálka zvyšuje podľa nich náklady rozhodovania, keďže vopred vyraduje z hry ako nemorálne projekty, ktoré sa orientujú výlučne na maximalizáciu vlastnej užitočnosti - zisku, vlastnej potreby či pohodlia, osobných ambícií atď.